

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 1	Стр. 315 - 318	Ниш	јануар - март	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 30.11.2008.

Биљана Симеуновић-Патић

О ОДНОСУ РЕГЛИГИОЗНОСТИ И КРИМИНАЛИТЕТА*

Однос религиозности и делинквенције један је од оних проблема који су недовољно, чак сасвим ретко обрађивани, посебно у домаћој социолошкој и криминолошкој литератури. С тога монографија Религиозност и криминалитет Мирослава Ивановића, као једна сјајна социолошка расправа о овом проблему и у нас посве редак научни подухват у овој области, заслужује посебну пажњу научне јавности.

Књига се састоји од пет поглавља. Након уводних напомена којима аутор упућује на практични аспект криминолошког изучавања и себи у задатак ставља испитивање везе између религије односно религиозности на једној страни и криминалног понашања на другој следи поглавље у коме се разматра социолошки појам религије, односно износе социолошки приступи религији као друштвеној чињеници односно „социолошком фактору“. Функционалистичком гледишту на феномен религиозности аутор посвећује највише простора, а предмет посебне пажње јесу функционалистички концепти односно интерпретације религије Емила Диркема, Бранислава Малиновског и Талколта Парсонса. Пажња читаоца се затим кратко упућује и на друге социолошке приступе феномену религије и религиозности, пре свега на марксистички приступ, гледишта Макса Вебера, као и Питера Бергера и Томаса Лакмана. Изложена социолошка гледишта упућују на закључак да се религија разуме као веровање у свето, да је реч о колективном чину који прокламују групе, да она има функцију одржања друштвене стабилности, да има важну улогу у решавању животних проблема, али и да легитимише односно учвршћује свет смисла или значења у оквиру одређеног друштва. Ивановић затим пажњу посвећује проблематици институционалне религије, секти и, посебно, секуларизације тј. процеса којим религиозно мишљење и пракса губе друштвено значење (стр. 18).

Треће поглавље које носи назив Девијантност посвећено је разматрању криминалитета и делинквенције у склопу ширег проблема девијантног понашања. На самом почетку овог поглавља Ивановић посвећује одређену пажњу питању дефинисања девијантности и упућује на то да је она увек релативна, да варира од једне од друге културе, од једног доба до другог. Он затим упућује на савремене теорије девијантности, почев од физиолошких и

---

biljasp@hotmail.com

* Miroslav Ivanović, *Religioznost i kriminalitet*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2008, str. 95.

психолошких теорија, па до лепезе социолошких концепција од функционализма, преко структуралне и теорије супкултуре, па до еколошког приступа. Према не оспорава значај биолошког, а посебно психолошког приступа третирању девијантности, аутор и религију и девијантност посматра као социолошке феномене који се не могу редуковати на неки нижи ниво, на пример биолошки (стр. 35). На крају поглавља Ивановић разграничава појмове криминалитета, делинквенције и девијантности разликујући при томе три категорије понашања која се срећу у савременим друштвима: (1) асоцијалног понашања које није противзаконито и које је санкционисано само јавним мишљењем; (2) асоцијалног понашања које је противзаконито и санкционисано како законом тако и моралном осудом, и (3) противзаконитог понашања које се пак не осуђује морално и не сматра се асоцијалним. Криминалитет представља оно понашање које је санкционисано кривичним законом; учиниоцима кривичних дела сматрају се они појединци за које је у кривичној судској процедури доказано да су дело учинили. Мањкавости статистика криминалитета и проблему „тамне бројке злочина“ аутор такође поклања дужну пажњу у овом делу књиге.

Четврто поглавље књиге: Религиозност и криминалитет – гледишта посвећено је разматрању релације између ових феномена, односно утицају религиозности на криминалитет. Ивановић, поред осталог, упућује на новија саопштења о емпиријским истраживањима утицаја религиозности на стопу криминалитета. Почетна хипотеза да религиозност смањује стопу криминалитета није пак потврђена. Иначе, емпиријска истраживања односа између религиозности и делинквенције добијају већи замах после истраживања које су спровели и објавили Травис Хирши, један од данас најугицајнијих криминолога и Родни Старк, један од најпознатијих социолога религије (*Hellfire and Delinquency / Паклени огањ и преступништво*, 1969). На основу података прикупљених истраживањем спроведеним у Калифорнији они су негирали повезност између религиозности и делинквенције. Доцнија истраживања су циљала на побијање овог става, односно представљала су покушај доказивања да религиозност може бити важан фактор у обуздавању делинквенције. Сам Старк касније даје једну такву модификацију којом постулира да религиозност има обуздавајући утицај у односу на криминално понашање, али само у специфичним условима, уколико је та религиозност саставни део „моралне заједнице“, тј. средине која је и сама верски интегрисана и прожета вером. Насупрот томе, у секуларизованим, односно дезорганизованим срединама, религиозност појединца нема никакав утицај на криминалитет. Генерално, постоје три хипотезе о посматраној вези: (1) тзв. класична хипотеза – религиозност смањује делинквенцију; (2) хипотеза Хирши-Старк – нема корелације између религиозности и делинквенције, и (3) хипотеза Старк-Кент-Дојл – негативна корелација постоји у заједницама са високим религиозношћу и не постоји у секуларизованим заједницама.

Настојећи да одговори на централно питање рада: да ли религиозност смањује криминалитет, Ивановић спроводи емпиријско истраживање које је изложено у петом поглављу књиге. Реч је о истраживању које је аутор реализовао користећи властити упитник РЕЛС (религиозни ставови) са 13 ајтема на узорку испитаника који је одабран међу затвореницима у КП Заводу у Пожаревцу и Окружном затвору у Крагујевцу. Поред сета социодемографских варијабли и питања која се односе на учињено кривично де-

ло, упитник је садржавао и 8 питања која се односе на религиозност, односно конфесионалну припадност, степен „спољне“ религиозности, односно учествовање појединца у религиозној заједници и став према религији, односно степен „унутрашње“ религиозности односно степену интериоризације религиозних вредности. Ивановићеви резултати упутили су на закључак да нема значајних статистичких показатеља везе између криминалитета и религиозности. Они заправо иду у прилог трећој хипотези, па аутор закључује да је исправна хипотеза Старк-Кент-Дојла, тј. у заједницама које нису секуларизоване, где је религиозност на високом ступњу, религија има утицаја, а тамо где је секуларизација доминантна религиозност не утиче на стопу криминалитета. На нашим просторима, једине заједнице које нису секуларизоване јесу мале протестантске секте.

Последње поглавље књиге посвећено је проблему дисфункционалности религије и религиозности. Наиме, поред тога што религиозност пре свега третира као функционални одговор на одређене друштвене ситуације, као одбрамбеног одговора на животне проблеме и преломне моменте у животу појединца, Ивановић дотиче и проблематику њене дисфункционалности, односно такву религиозност која може произвести криминалне поступке. Дисфункционалност се чешће везује за секте и различите врсте култова, премда ни традиционалне цркве нису лишене криминалног понашања будући да се и под њиховим окриљем догађају законски недопустиве радње. Међутим, неприхватљиво понашање унутар традиционалних цркава није последица учења тих цркава, већ иде управо против њих. На другој страни, у случају секти и мањих култова, социјално дисфункционално понашање може бити инспирисано управо њиховим учењем. Неке секте производе високо ниво дисфункционалности: њихови припадници могу испољавати асоцијално понашање од вандализма до превара, уживања опојних дрога, промискуитета и проституције, па до озбиљнијег и тежег нарушавања друштвених и законских норми. Типичан пример деструктивне секте је секта сатаниста, у оквиру које се извршу све вредности, те се чак ни табу убиства се не поштује.

Значајну пажњу Ивановић скреће на проблем колективног злочина, као посебан аспект дисфункционалности религије, а за који сасвим оправдано примећује да је недовољно елабориран у криминолошкој литератури. За објашњење овог феномена она развија модел који долази из еволуционе психологије, а који се може веома успешно применити у објашњењу понашања већих група, поготово када се ради о непријатељству, мржњи и међугрупном истребљењу. Инстинкти за удруживањем, алтруизам и развој друштвености неумитно су праћени непријатељством према припадницима спољашњих заједница – у човека се развијају друштвене способности да се препозна узајамност, поверљивост, али исто тако и различитост, туђост. Сукобљавање група изазвано религиозним разликама међу њима – те разлике су, како сматра Ивановић, довољан основ за опажање друге религиозне заједнице као „туђе“. Овај аспект дисфункционалности религије он посматра на историјском примеру холокауста у Другом светском рату, наглашавајући пак да се он као општији модел може применити и на друге историјске ситуације колективног злочина и истребљивања „туђих“ група, укључујући и трагичне догађаје из наше најновије историје. Кристофер Браунинг и Данијел Голдхаген су недавно бацили другачији поглед на злочине холокауста – њих нису учиниле само психопате уз помоћ својих потчињених садиста из

SS-организација. Холокауст, како упућује Голдхаген, ваља посматрати као кулминацију процеса антисемитизма и религиозних осећања која су владала међу немачким католицима и потестантима; учиниоци нису пуки пасивни субјекти који су вођени околностима да чине дела против своје савести; они су учествовали у злочинима управо зато што су сматрали да је истребљење Јевреја социјално пожељно, да су Јевреји нижа раса. Елиминација европског јеврејства не би била могућа да стотине и хиљаде обичних Немаца нису били вољни саучесници у покољу. Немци нису видели своје поступке као криминалне.

У завршним редовима књиге аутор закључује да поједностављеног одговора на питање утицај религиозности на криминалитет нема - нужно је конкретно и садржински анализирати конкретне заједнице и само из тога извести закључке (стр. 90). Једна од савремених тенденција јесте раст верских слобода, у складу са принципима либералног друштва и демократског политичког модела. Тиме ће расти и прилике да се многе секте региструју као верске заједнице што ће у извесном смислу дати легитимитет њиховим убеђењима и верским учењима те је, како аутор упозорава, потребно имати свест о постојању деструктивних секти.

Књига Религиозност и криминалитет је писана негованим, изузетно лепим стилем и језиком; разумљива је и прегледна. На неусиљен начин она читаоца уводи у проблем односа религиозности и криминалитета, при чему аутор луцидно поставља истраживачка питања и даје опрезне, непретенциозне закључке. Због тих својих квалитета књига је прилагођена широком кругу читалаца, па може послужити и бити топло препоручена не само криминолозима и онима који се баве социологијом девијантности, већ и као допунска литература свима који се интересују за питања религије и религиозности, њиховог значења и улоге у савременом друштву.